ФП 2025-4
ISSN 1995-6134

УДК *378.147:34:174(075.8)*
DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.17347746

Я.О. ПОНОМАРЬОВА,
доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, м. Суми, Україна; e-mail: yanaponomareva@ukr.net;
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-7689-4496

Н.В. КОБЕЦЬ,
старша викладач кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна, e-mail: kobezn99@gmail.com;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7155-827X

ОКРЕМІ ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Y.O. PONOMAROVA,
Associate professor, Department of Legal Disciplines, Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Ph.D. in Law, Sumy, Ukraine;
e-mail: yanaponomareva@ukr.net;
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-7689-4496

N.V. KOBETS,
Senior Lecturer, Department of Criminal Law and Criminology, Educational and Scientific Institute No. 5, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: kobezn99@gmail.com;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7155-827X

CERTAIN ETHICAL ASPECTS OF THE FUNCTIONING OF LEGAL CLINICS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEYWORDS)

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку клінічної юридичної освіти особливої актуальності набуває проблема формування у здобувачів вищої юридичної освіти належних морально-етичних якостей. Засвоєння етичних стандартів правничої професії не може обмежуватися виключно теоретичною підготовкою в межах освітніх програм, оскільки реальна діяльність юридичних клінік пов'язана з роботою з вразливими соціальними групами, непередбачуваними та конфліктними життєвими ситуаціями, а також міждисциплінарними проблемами. Водночас практика засвідчує наявність організаційних і ціннісних деформацій у діяльності окремих юридичних клінік, що знижує їхній освітній і соціальний потенціал. **Мета.** Аналіз окремих етичних аспектів функціонування юридичних клінік закладів вищої освіти. **Методи.** Застосовано діалектичний метод – для дослідження розвитку та суперечностей клінічної юридичної осві-ти у взаємозв'язку з етичними вимогами правничої професії; аналіз і синтез дали змогу виокремити основні морально-етичні компоненти діяльності юридичних клінік та узагальнити наукові підходи до їх розуміння. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативних актів, що регламентують діяльність юридичних клінік; порівняльно-правовий метод використано для зіставлення вітчизняного та зарубіжного досвіду організації клінічної юридичної освіти. **Результати.** обґрунтовано, що ефективне формування морально-етичних якостей майбутніх юристів можливе лише за умови їх безпосереднього залучення до реальної клінічної практики, яка потребує розвитку навичок активного слухання, емпатії, стриманості та відповідального професійного спілкування. Виявлено основні етичні ризики, пов'язані з формалізацією діяльності юридичних клінік, а також доведено значення міждисциплінарної взаємодії, зокрема співпраці юридичних і медичних клінік, для підвищення якості правничої допомоги вразливим категоріям осіб. **Висновки.** Юридичні клініки закладів вищої освіти виконують не лише освітню та соціальну, а й важливу морально-етичну функцію. Їх ефективне функціонування потребує належної організаційної підтримки, залучення мотивованих науково-педагогічних працівників, а також дотримання високих етичних стандартів у роботі з клієнтами. Розвиток міждисциплінарних моделей клінічної діяльності розглядається як перспективний напрям удосконалення клінічної юридичної освіти в Україні.

© Пономарьова Я.О., Кобець Н.В., 2025
Open access under CC BY license

ISSN 1995-6134

Ключові слова: *етичні засади правничої професії; юридичні клініки; заклади вищої освіти; правова культура; морально-етичні якості; безоплатна правнича допомога*

***

Problem statement. Under current conditions of the development of clinical legal education, the issue of forming appropriate moral and ethical qualities in students of higher legal education is gaining particular relevance. The acquisition of ethical standards of the legal profession cannot be limited exclusively to theoretical training within educational programs, since the real activities of legal clinics involve work with vulnerable social groups, unpredictable and conflict-prone life situations, as well as interdisciplinary problems. At the same time, practice indicates the presence of organizational and value-related distortions in the activities of certain legal clinics, which reduces their educational and social potential. **Purpose.** To analyze certain ethical aspects of the functioning of legal clinics in higher education institutions. **Methods.** The dialectical method was applied to examine the development and contradictions of clinical legal education in connection with the ethical requirements of the legal profession; analysis and synthesis made it possible to identify the main moral and ethical components of the activities of legal clinics and to generalize scientific approaches to their understanding. The formal legal method was used to analyze regulatory acts governing the activities of legal clinics; the comparative legal method was employed to compare domestic and foreign experience in the organization of clinical legal education. **Results.** It is substantiated that the effective formation of moral and ethical qualities of future lawyers is possible only through their direct involvement in real clinical practice, which requires the development of active listening skills, empathy, self-restraint, and responsible professional communication. The main ethical risks associated with the formalization of legal clinic activities were identified, and the significance of interdisciplinary interaction, in particular cooperation between legal and medical clinics, was proven to enhance the quality of legal assistance provided to vulnerable categories of persons. **Conclusions.** Legal clinics of higher education institutions perform not only educational and social, but also an important moral and ethical function. Their effec-tive functioning requires appropriate organizational support, the involvement of motivated academic staff, as well as adher-ence to high ethical standards in working with clients. The development of interdisciplinary models of clinical activity is con-sidered a promising direction for improving clinical legal education in Ukraine.

Keywords: *ethical principles of the legal profession; legal clinics; higher education institutions; legal culture; moral and ethical qualities; free legal aid*

Постановка проблеми

Заклади вищої освіти у сучасних умовах виступають не лише фундаторами розвитку вітчизняної правничої освіти, але центрами налагодження співпраці з низкою підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства та, звичайно, з населенням у процесі проведення відкритих лекцій, тренінгів для мешканців територіальних громад України, а також надання безоплатної правничої допомоги в межах функціонування юридичних клінік. Останні, на переконання окремих дослідників, функціонують практично в кожній країні світу. Юридичні клініки є важливим елементом інституту надання правничої допомоги населенню. Незважаючи на те, що юридичні клініки виконують важливі соціальні завдання, нормативне регулювання їх діяльності здійснюється лише на рівні актів Міністерства освіти і науки України [1, с.169].

Водночас викладання права зіткнулося з новими викликами, особливо у процесі глобалізації та змін, зумовлених Болонським процесом. Однак реалізувати їх було важко відповідно до традиційної методології, глибоко вкоріненої у циклах права. Однією з сучасних складних методологій є юридичні клініки як динамічний інструмент для активного навчання та сприяння набуттю практичних компетенцій. Юридичні клініки пропонують можливість викладання на основі життєвих випадків, дозволяючи студентам спостерігати за ефективним або змодельованим представленням юридичних справ, розвиваючи навички, а також формувати у них цінності та етичні якості [2, с.101]. Успішна реалізація такої соціальної місії юридичних клінік потребує від закладів вищої освіти наявності висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, які мають досвід не лише викладацької (наукової) роботи, але й практичної діяльності у царині права, здатності передати здобувачам освіти не лише певні знання та навички, але й ціннісні, морально-етичні орієнтири, які дозволяють під час надання консультацій підтримувати конструктивне спілкування та довірливі відносини з населенням, яке відноситься до вразливих соціальних груп, для якого може бути характерною підвищена емоційність, нездатність стримувати себе в умовах несприятливої ситуації, що склалася в їхньому житті.

Зазначені вимоги до особистісних і професійних якостей учасників клінічної юридичної освіти зумовлюють необхідність звернення до наукових підходів, у межах яких осмислюються проблеми формування правової культури, про-

ISSN 1995-6134

фесійної правосвідомості та етичних засад юридичної діяльності. Так, О.М. Бандурка розглядав питання формування професійної правосвідомості та правової культури майбутніх юристів у системі юридичної освіти, ролі практико-орієнтованих форм навчання у становленні морально-етичних якостей правника, а також значенні службової етики й відповідальності юриста в контексті забезпечення прав і свобод людини; Н.М. Бакаянова – проблематикуі професійної етики юриста та етичних стандартів правничої діяльності, взаємозв'язку моральних цінностей і правозастосування; І.В. Бондар – організаційно-правові засади функціонування юридичних клінік у закладах вищої освіти.

Узагальнення наукових позицій щодо етичного та ціннісного виміру підготовки юристів створює теоретичне підґрунтя для визначення мети цього дослідження, спрямованого на аналіз етичних аспектів функціонування юридичних клінік у закладах вищої освіти.

Тому *метою* статті є аналіз окремих етичних аспектів функціонування юридичних клінік закладів вищої освіти. *Новизна* полягає у спробі визначити основні етичні аспекти функціонування юридичних клінік закладів вищої освіти на основі широкого та міждисциплінарного розгляду етичних проблем правничої професії, а також дослідження спроможності юридичних клінік ураховувати ці проблеми в своїй повсякденній діяльності. Її *завданнями* є аналіз процесу закріплення етичних питань у місії Асоціації юридичних клінік України та Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України; дослідження етичних вимог правничої професії та впливу юридичних клінік на виховання здобувачів вищої освіти в контексті їх дотримання; визначення окремих проблем, що мають місце в діяльності юридичних клінік; дослідити взаємозв'язок юридичних і медичних клінік.

Юридичні клініки як інституційна складова формування правової культури

Рух клінічної юридичної освіти поширився зі Сполучених Штатів на весь світ, а також на більш ніж сто п'ятдесят європейських університетів, серед яких Іспанія наразі має Іспанську мережу юридичних клінік, яка додає двадцять шість юридичних клінік з різних іспанських університетів [3, с.239]. В Україні успішно функціонує Асоціація юридичних клінік України, "громадське об'єднання, діяльність якого спрямована на розвиток юридичної клінічної освіти та розбудову мережі юридичних клінік. Сьогодні Асоціація об'єднує понад 55 кращих юридичних клінік України. Місією Асоціації юридичних клінік України є забезпечення функціонування якісних юридичних клінік в системі вищої юридичної освіти України. Юридичний клінічний рух забезпечує системну підготовку юристів, готових до практичної професійної діяльності, тим самим сприяючи утвердженню в українському суспільстві верховенства права, доступу до правосуддя та підвищення рівня правової культури" [4].

Як бачимо, на рівні місії Асоціації юридичних клінік України проголошений вектор розвитку юридичної клінічної освіти не лише на надання правничих послуг, але й на прогресивні соціальні перетворення в українському суспільстві, у тому числі у процесі формування правової культури.

Розмірковуючи над сутністю останньої, О.В. Землянська зазначає, що немає єдиного підходу до тлумачення категорії правової культури та її структурних компонентів, змісту та функцій у зв'язку з тим, що поняття правової культури багатогранне. Правова культура взаємодіє з іншими сферами суспільної культури: політичною, моральною, релігійною, естетичною. Для розуміння професійно-правової культури необхідно розглянути її структуру. В якості першої її складової можна виділити моральні установки та переконання. Вони визначають якість правових знань і вміння ними користуватися; характер ставлення до закону (почуття поваги до нього, почуття законності); готовність дотримуватись правових норм. Другим структурним компонентом є правова діяльність, яка сприяє зміцненню законності, а також контролю за виконанням законів. Правова культура третього рівня - це наукове знання сутності природи та взаємодії правових явищ загалом, усього механізму правового регулювання [5, с.74-75].

Вектор на формування правової культури проголошений і у Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України, згідно з яким метою юридичної клініки з-поміж іншого визначено "формування правової культури громадян; підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності" [6]. З огляду на це особлива увага у фокусі діяльності юридичних клінік приділяється вихованню у здобувачів освіти високих морально-етичних якостей у світлі національних і міжнародних етичних стандартів у правничій професії.

ISSN 1995-6134

Морально-етичний вимір діяльності юридичних клінік та професійне становлення студентів

Адже, як справедливо стверджують В.О. Лозовой і О.В. Петришин, "чим вищим є соціальний статус професійної групи, тим більше вимог, особливо морального характеру, ставить суспільство до представників цієї професії і тим складнішим буде процес входження молодих фахівців у професійну сферу діяльності. Деякі професії, пов'язані з необхідністю постійного спілкування з людьми, потребують цілої низки деталізованих норм, які могли б забезпечити моральні вимоги до професійної поведінки" [7, с.3].

Проте слід звернути увагу на те, що процес засвоєння здобувачами освіти таких моральних вимог потребує не лише теоретичних знань, які засвоюються у відносно комфортних умовах, отримання яких здійснюється у заздалегідь визначених межах освітніх програм. У такому процесі важливими є практичні навички спілкування з реальними людьми у процесі діяльності юридичної клініки, у яких є певні проблеми юридичного характеру. Таке спілкування часто характеризується непередбачуваністю, конфліктністю, нестандартністю ситуацій, а також міждисциплінарним змістом проблем, які лежать у його основі. До того ж відвідувачами юридичних клінік часто стають соціально-вразливі верстви населення, зокрема особи з інвалідністю та пенсіонери, які мають певні складнощі у пересуванні та комунікації. Такі особи часто потребують саме особливого спілкування, яке, у першу чергу, характеризується здатністю їх вислухати, а вже в наступну чергу – надати фахову пораду. Це потребує навичок активного слухання, емпатії, чуйності, стриманості, розважливості, здатності пом'якшувати напружено атмосферу, що склалася в процесі спілкування.

У цьому контексті слід погодитися з деякими зарубіжними науковцями, які наголошують, що у юридичній клініці студент безпосередньо контактує з реаліями та проблемами, що стосуються правової системи, де також можна здійснювати чіткий обмін знаннями, щоб заохотити, у свою чергу, обговорення та роздуми про професійну роль студента [8, с.287]. Ф.Ді Донато представляє юридичні клініки як інструмент для заповнення правових та інституційних прогалин, вживаючи заходів для підтримки вразливих людей у соціальних і правових діях. Насправді більшість юридичних клінік надають не лише юридичні рекомендації та підтримку вразливим людям, але й більш комплексну соціальну допомогу, визначаючи їхні потреби та посилюючи їхню знехтувану роль у суспільстві [9, с.59]. Юридичні клініки є інструментом для надання доступу до правосуддя для осіб, які перебувають у вразливій ситуації через свою інвалідність або стан здоров'я [10, с.464]. Д. Ніколсон досліджує конкуруючі психологічні теорії морального розвитку та стверджує, що юридичні заклади освіти повинні прагнути виховувати студентів у морально-етичному аспекті, що веде до розвитку необхідного морального характеру, щоб підготувати їх до етичних викликів практики. Чудовим і життєздатним засобом допомоги в процесі розвитку морального характеру є залучення студентів до клінік з живими клієнтами, особливо якщо вони проводяться на позааудиторній основі [11, с.145]. У роботі юридичної клініки перед студентом постає ряд етичних дилем, і важливо надати йому необхідні інструменти, щоб зрозуміти проблему з цінностей, мати здатність обмірковувати та приймати рішення, які є справедливими та відповідають реальності контексту та особливостям справи [12, с.103].

Особливий етичний вимір функціонування юридичних клінік зумовлений і тим, що люди, які звертаються до них за безоплатною правничою допомогою, не є професійними юристами, адвокатами, слідчими, унаслідок чого часто доволі поверхнево орієнтуються у правових питаннях. Їх можна легко вмовити звернутися до іншої установи або запевнити в тому, що подальше вирішення їх правового питання є неможливим. Проте високе морально-етичне покликання юридичної клініки зводиться як раз до протилежного – максимально можливого вирішення представленого питання, у тому числі із залученням інших суб'єктів, проте з подальшою комунікацією з ними та особою. Е. Санторо у цьому контексті акцентує увагу на тому, що лише організувавши юридичну клініку як лабораторію для студентів, щоб навчитися використовувати юридичну фантазію, щоб перетворити приватні проблеми маргіналізованих людей на позови, які можна подати до судді, клініка сприяє доступу цих осіб до правосуддя [13, с.2].

Етичні виклики та міждисциплінарні підходи у функціонуванні юридичних клінік

Проте слід розуміти, що робота не всіх юридичних клінік організована належним чином. Інколи вона більше нагадує симуляцію реальної діяльності, засновану на формальних підходах і показових заходах, позбавлених реальної допомоги як здобувачам освіти, так і населенню. До численних проблем, з якими стикаються юри-

ISSN 1995-6134

дичні клініки, належать лідерство, брак представницької спроможності, неадекватне забезпечення ресурсами, недостатньо вивчений потенціал, слабка інституційна взаємодія та неоптимальне розміщення в університетських структурах [14, с.147]. Більшість із цих проблем пов'язані зі складністю залучення до діяльності юридичних клінік не стільки студентів, скільки представників науково-педагогічного складу, підтриманням їх належної вмотивованості та готовності надавати реальну допомогу людям. Очевидно, що така діяльність має передбачати певні стимули, як матеріальні, так і нематеріальні, засновуватися на певних положеннях, етичних кодексах, що визначатимуть морально-етичне підґрунтя функціонування юридичної клініки.

Ще одним аспектом функціонування юридичних клінік закладів вищої освіти, на який слід звернути увагу в контексті аналізу етичної проблематики, є взаємозв'язок юридичних і медичних клінік. Незаподіяння шкоди, благодійність, повага до автономії та справедливості - це принципи, які широко визнані та складають основу медичної етики [15, с.33]. Ці ж самі принципи простежуються і в діяльності юридичних клінік, складають її морально-етичну основу. Окремі науковці досліджують, як навмисне розмивання кордонів між медичною та юридичною професіями на практиці – зокрема між юристами, лікарями загальної практики та психологами - у контексті клінічної юридичної освіти може призвести до кращих результатів для пацієнтів/клієнтів. Науковці виявили, що прямі міждисциплінарні професійні направлення для пацієнтів/клієнтів у середовищі юридичної клініки можуть сприяти ефективним і своєчасним терапевтичним втручанням для тих, хто має складні та взаємопов'язані юридичні проблеми та проблеми зі здоров'ям [16].

Варто у цьому контексті зазначити, що в Україні також є успішні кейси налагодження співпраці між юридичними клініками закладів вищої освіти та закладами охорони здоров'я. Так, відділенням Юридичної клініки Харківського національного університету внутрішніх справ у м. Вінниця було встановлено постійну взаємодію з місцевим шпиталем, у приміщеннях якого було розміщено інформаційні листівки про діяльність Юридичної клініки, за допомогою яких ветерани та військовослужбовці, які проходять там лікування, можуть у будь-який час звернутися за необхідною правничою допомогою.

Висновки

Успішне надання юридичними клініками правничої допомоги населенню потребує від закладів вищої освіти наявності висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, які мають досвід не лише викладацької (наукової), але й практичної діяльності у царині права, здатності передати здобувачам освіти не лише певні знання та навички, але й ціннісні, морально-етичні орієнтири, які дозволяють під час надання консультацій підтримувати конструктивне спілкування та довірливі відносини з населенням, яке відноситься до вразливих соціальних груп.

На рівні місії Асоціації юридичних клінік України та Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України проголошений вектор розвитку юридичної клінічної освіти не лише на надання правничих послуг, але й на прогресивні соціальні перетворення в українському суспільстві, у тому числі у процесі формування правової культури.

Особливий етичний вимір функціонування юридичних клінік зумовлений і тим, що люди, які звертаються до них за безоплатною правничою допомогою, не є професійними юристами, адвокатами, слідчими, унаслідок чого часто доволі поверхнево орієнтуються у правових питаннях. Їх можна легко вмовити звернутися до іншої установи або запевнити в тому, що подальше вирішення їх правового питання є неможливим. Проте високе морально-етичне покликання юридичної клініки зводиться як раз до протилежного – максимально можливого вирішення представленого питання, у тому числі із залученням інших суб'єктів та використанням нестандартних методів і підходів, зокрема в процесі співпраці з закладами охорони здоров'я.

Конфлікт інтересів

Конфлікт інтересів у процесі підготовки та оприлюднення результатів дослідження відсутній.

Вираз вдячності

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського національного університету внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kivalov S. Legal clinics as an important element of human right for free legal aid. *IUS Humani-Revista De Derecho*. 2019. № 8. pp. 169-186.
2. Mimoso M., Anjos M., Miranda C. Legal clinics, a challenge for the teaching of law. In: *9th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership.* Roma, 26-28 October 2018. pp. 101-108.

3. Fortes-Furtado R. Legal Clinic's role in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs): experiences from the University of Oviedo. *Revista De Educacion y Derecho-Educational and Law Review*. 2022. № 1. pp. 239-258.
4. Про нас. https://legalclinics.in.ua/pro-nas/
5. Землянська О. В. Професійно-правова культура керівника. *Наука і освіта.* 2014. № 9. С. 71-75.
6. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 № 592. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text
7. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Харків: Право, 2004. 176 с.
8. Quintero S., Agudelo E., Quintero M. The popularization of the legal clinic: A bet for one education with social relevance. *Estudios De Derecho*. 2012. № 69 (154). pp. 287-300.
9. Di Donato F. Legal clinics and the third mission of the university between training and public engagement by Flora Di Donato Introduction. *Rivista di Filosofia del Diritto-Journal of Legal Philosophy.* 2024. № 13 (1). pp. 59-62.
10. Aviles M., Carvajal P. Access to Justice for HIV Persons: the Experience of the University of Alcala's Legal Clinic as Service-Learning. *Onati Socio-Legal Series*. 2018. № 8 (4). pp. 464-487.
11. Nicolson D. Education, education, education: legal, moral and clinical. *Law Teacher*. 2008. № 42 (2). pp. 145-172.
12. Torres-Villarreal M., Bernal-Camargo D. Learning legal ethics in the law clinics: "one hundred thousand housing law" for offences against minors. *Legal Ethics*. 2019. № 22 (1-2). pp. 103-108
13. Santoro E. Private Troubles and Legal Imagination: Legal Clinics a radical view. *Revista de Estudos Constitucionais Hermeneutica e Teoria do Direito-Rechtd.* 2020. № 12 (1). pp. 2-22.
14. Kotonya A. Lawyers in self-estrangement: resolving the challenges of sustaining university law clinics. *International Journal of the Legal Profession*. 2023. № 30 (2). pp. 147-162.
15. Yesiler F., Gedik E. Ethics and Clinical Communications. *Turkish Journal of Intensive Care-Turk Yogun Bakim Dergisi.* 2023. № 21 (1). pp. 33-36.
16. Bozin D., Ballard A., de Prazer V., Weekes J. No Passport Required: Crossing Interdisciplinary Borders in an Australian Legal Clinic. *Law*s. 2020. № 9(3). https://www.mdpi.com/2075-471X/9/3/17

REFERENCES

1. Kivalov, S. (2019). Legal clinics as an important element of human right for free legal aid. *IUS Humani-Revista De Derecho,* (8), 169-186.
2. Mimoso, M., Anjos, M., & Miranda, C. (2018). Legal clinics, a challenge for the teaching of law. In: *9th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership.* Roma, pp. 101-108.
3. Fortes-Furtado, R. (2022). Legal Clinic's role in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs): experiences from the University of Oviedo. *Revista De Educacion y Derecho-Educational and Law Review,* (1), 239-258.
4. Pro nas [About us]. (n.d.). https://legalclinics.in.ua/pro-nas/ (in Ukr.).
5. Zemlianska, O. V. (2014). Profesiino-pravova kultura kerivnyka [Professional and legal culture of a manager]. *Nauka i osvita*, (9), 71–75 (in Ukr.).
6. Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy [On approval of the Model Regulation on a legal clinic of a higher educational institution of Ukraine]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy (03.08.2006 No. 592). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text (in Ukr.).
7. Lozovyi, V. O., & Petryshyn, O. V. (2004). *Profesiina etyka yurysta* [Professional ethics of a lawyer]. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
8. Quintero, S., Agudelo, E., & Quintero, M. (2012).The popularization of the legal clinic: A bet for one education with social relevance. *Estudios De Derecho, 69*(154), 287-300.
9. Di Donato F. (2024). Legal clinics and the third mission of the university between training and public engagement by Flora Di Donato Introduction. *Rivista di Filosofia del Diritto-Journal of Legal Philosophy, 13*(1), 59-62.
10. Aviles,M., & Carvajal, P. (2018). Access to Justice for HIV Persons: the Experience of the University of Alcala's Legal Clinic as Service-Learning. *Onati Socio-Legal Series, 8*(4), 464-487.
11. Nicolson, D. (2008). Education, education, education: legal, moral and clinical. *Law Teacher, 42*(2), 145-172.
12. Torres-Villarreal, M., & Bernal-Camargo, D. (2019). Learning legal ethics in the law clinics: "one hundred thousand housing law" for offences against minors. *Legal Ethics, 22*(1-2), 103-108.
13. Santoro, E. (2020). Private Troubles and Legal Imagination: Legal Clinics a radical view. *Revista de Es-*

tudos Constitucionais Hermeneutica e Teoria do Direito-Rechtd, 12(1), 2-22.
14. Kotonya, A. (2023). Lawyers in self-estrangement: resolving the challenges of sustaining university law clinics. *International Journal of the Legal Profession, 30*(2), 147-162.
15. Yesiler, F., & Gedik, E. (2023). Ethics and Clinical Communications. *Turkish Journal of Intensive Care-Turk Yogun Bakim Dergisi, 21*(1), 33-36.
16. Bozin, D., Ballard, A., de Prazer, V., & Weekes, J. (2020). No Passport Required: Crossing Interdisciplinary Borders in an Australian Legal Clinic. *Laws, 9*(3). https://www.mdpi.com/2075-471X/9/3/17

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
Форум права: 84 pp. 93–99 (4).

Related identifiers:
10.5281/zenodo.17347746
http://forumprava.pp.ua/files/093-099-2025-4-FP-Ponomarova,Kobets_13.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2025_4_13.pdf

License (for files):
Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 15.10.2025
Accepted: 12.11.2025
Published: 15.11.2025
Available online: 15.11.2025

Cite as:

Пономарьова, Я. О., Кобець, Н. В. (2025). Окремі етичні аспекти функціонування юридичних клінік закладів вищої освіти. *Форум права, 84*(4), 93-99. http://doi.org/10.5281/zenodo.17347746

Ponomarova, Y. O., & Kobets, N. V. (2025). Okremi etychni aspekty funktsionuvannya yurydychnykh klinik zakladiv vyshchoyi osvity [Certain Ethical Aspects of the Functioning of Legal Clinics in Higher Education Institutions]. *Forum prava, 84*(4), 93–99. http://doi.org/10.5281/zenodo.17347746

Форум права Форум права Форум права